

С. П. Заднепровська

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, сертифікований аудитор, Київ, Україна, polantonk@bigmir.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2649-2491>

Ю. Р. Примак

аспірант кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, Україна, juliana07priviar@gmail.com

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

Анотація. У статті розглянуто особливості сучасного етапу розвитку банківського сектору та основні концепти його реформування. Основну увагу приділено актуалізації наглядових інструментів і заходів ризик-менеджменту, що впроваджуються в рамках Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Зроблено акцент на одному із принципів ризик-орієнтованого нагляду – пропорційності, згідно з яким значимість банку характеризується на підставі оцінки його важливості, а рівень ризику, оцінка Supervisory Review and Evaluation Process (SREP), – на основі дослідження бізнес-моделі, достатності капіталу, ліквідності та ін. Наведено результати стрес-тестування, проведеного за даними банківських установ і НБУ, що дало можливість у прикладному аспекті розкрити сутність показників базового й несприятливого сценаріїв такого тестування. Розглянуто стратегічні цілі НБУ та шляхи їх досягнення. Проаналізовано найкращу світову практику подолання негативних наслідків економічної нестабільності та підвищення фінансової стійкості банківських установ на прикладі функціонування брідж-банків, використання методології SREP, специфіки роботи органів нагляду тощо. Запропоновано власний погляд і рекомендації для поліпшення діяльності вітчизняних банків та відновлення довіри до них.

Ключові слова: фінансова стійкість банку, стрес-тестування, банківський нагляд, ризик-орієнтований нагляд, Supervisory Review and Evaluation Process (SREP), бізнес-модель, брідж-банк.

Рис. 4. Табл. 3. Літ. 16.

Svitlana Zadneprovska

Ph. D. (Economics), Associate Professor, SHEE “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman”, Kyiv, Ukraine, polantonk@bigmir.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2649-2491>

Juliana Prymak

SHEE “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman”, Kyiv, Ukraine, juliana07priviar@gmail.com

RISK-ORIENTED APPROACH IN PROVIDING FINANCIAL STABILITY OF BANKS

Abstract. The article discusses the current stage features of the banking sector development and the main concepts in its reform. The purpose of the article is to study the practice of improving bank supervision, risk management research to ensure the continuity of operations and financial stability of the bank. The publications of Ukrainian and

© Заднепровська С. П., Примак Ю. Р., 2019

foreign scientists on the topic of the research are analyzed. The main focus of the article is aimed at updating the supervisory tools and risk management measures which are being implemented within the framework of the Comprehensive Program for the Development of the Financial Sector of Ukraine until 2020. The authors focus on one of the principles of risk-based supervision – proportionality. The risk level and the Supervisory Review and Evaluation Process (SREP) are based respectively on the assessment of business model efficiency, capital adequacy and liquidity, the assessment of individual risks and the quality of corporate governance. The results of stress testing carried out by banking institutions of Ukraine and the NBU are presented. This allows revealing in the application aspect the essence and the procedure for calculating the indicators of the basic and unfavorable stress testing scenarios. The best foreign practice in overcoming the negative effects of economic instability is analyzed on the example of bridge banks, the use of the SREP methodology, specifics of the work of supervisors, strategic goals of the NBU, etc. The main indicators of the business model are determined. The reasons for the deterioration of the financial situation of Ukrainian financial institutions are investigated on the basis of data from the NBU, rating agencies and leading experts. The authors propose their own opinion and recommendations for improving the activity of domestic banks and restoring confidence in them. It is concluded that, in general, quality banking supervision is a way to increase the financial stability of banks.

Keywords: financial stability of the bank, stress testing, banking supervision, risk-oriented supervision, Supervisory Review and Evaluation Process (SREP), business model, bridge bank.

JEL classification: B26, D53, G21.

С. П. Заднепровская

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры аудита ГВУЗ “Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана”, сертифицированный аудитор, Киев, Украина

Ю. Р. Примак

аспирант кафедры учета в кредитных и бюджетных учреждениях и экономического анализа ГВУЗ “Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана”, Киев, Украина

РИСК-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД В ОБЕСПЕЧЕНИИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности современного этапа развития банковского сектора и основные концепты его реформирования. Основное внимание уделено актуализации надзорных инструментов и мер риск-менеджмента, которые внедряются в рамках Комплексной программы развития финансового сектора Украины до 2020 года. Сделан акцент на одном из принципов риск-ориентированного надзора – пропорциональности, согласно которому значимость банка характеризуется на основании оценки его важности, а уровень риска, оценка Supervisory Review and Evaluation Process (SREP), – на основе исследования бизнес-модели, достаточности капитала, ликвидности и др. Представлены результаты стресс-тестирования, проведенного по данным банковских учреждений и НБУ, что позволило в прикладном аспекте раскрыть суть показателей базового и неблагоприятного сценариев такого тестирования. Рассмотрены стратегические цели НБУ и пути их достижения. Проанализирована передовая зарубежная практика преодоления негативных последствий экономической нестабильности и повышения финансовой устойчивости банковских учреждений на примере функционирования бридж-банков, использования методологии SREP, специфики работы органов надзора и т. п. Предложены собственный взгляд и рекомендации для улучшения деятельности отечественных банков и восстановления доверия к ним.

Ключевые слова: финансовая устойчивость банка, стресс-тестирование, банковский надзор, риск-ориентированный надзор, Supervisory Review and Evaluation Process (SREP), бизнес-модель, бридж-банк.

Загострення кризи в Україні, зокрема в банківському секторі, є наслідком накопичення низки макро- й мікроекономічних проблем, які під впливом політичної нестабільності, спричиненої не в останню чергу військовим конфліктом, засвідчили наявність істотної загрози фінансовій стійкості держави та зазначеного сектору. Перезавантаження банківської системи стало важливим кроком на шляху не тільки подолання фінансової кризи, а й реформування цього сектору. За останні роки в українській банківській системі відбулися помітні зміни, пов'язані з її "очищенням", що посилює увагу науковців до аналізу цього процесу та його наслідків.

Банківська тематика належить до найкраще досліджених у теоретичному плані та є найбільш наближеною до міжнародних стандартів діяльності й розвинутою з точки зору практики. Тому наразі маємо вагомий науковий доробок, присвячений цьому особливому й найуразливішому для суспільства сектору економіки. Особливу увагу питанню підвищення фінансової стійкості та надійності банківських установ приділили такі вчені, як Т. М. Болгар, Я. М. Гринчишин, В. М. Дереза, Ю. М. Дьячкова, Г. Т. Карчева, В. І. Міщенко, О. В. Метлушко, А. О. Примостка, О. О. Павлюк та ін. [1–9]. В їхніх працях викладено результати досліджень проблем і перспектив діяльності національного банківського сектору, порушено питання посилення негативного впливу факторів, що здатні погіршити фінансовий стан і загальну безпеку банку, висвітлено досвід іноземних та вітчизняних експертів щодо вдосконалення методів стабілізації української банківської системи за умов економічної нестабільності, проаналізовано інші аспекти економічної діяльності банківських установ.

Метою статті є аналіз найкращої практики забезпечення фінансової стійкості банків і відновлення довіри, зокрема актуалізація заходів банківського нагляду й ризик-менеджменту та вивчення їх впливу на розвиток фінансового сектору України.

В останнє десятиліття у світовій банківській системі посилилися тенденції концентрації банківського капіталу, активного державного втручання, а також відсутності єдиної і злагодженої фінансової політики. Наслідком цих процесів стала економічна й фінансова криза, що охопила розвинуті країни та зумовила значні структурні зміни у складі банківських установ. Як зауважує Г. Т. Карчева, надмірний рівень монополізації й зосередженості переважної більшості ресурсів у руках обмеженого кола осіб негативно впливає на економіку та банківську систему. З одного боку, цей фактор обмежує ринкові можливості ціноутворення на основі вільної конкуренції, що призводить до серйозних проблем із повноцінним розвитком саме під дією ринкових сил, з другого – нівелює ринок праці, визначаючи вкрай низький рівень доходів працездатного населення, а отже, відсутність можливості для здійснення заощаджень, що є основним джерелом ресурсної бази банків [5, с. 34].

Експерти серед причин “негараздів” банківського сектору називають значні обсяги операцій пов’язаних осіб, зокрема кредитування “власного бізнесу”, недосконалість системи ризик-менеджменту, формальність систем корпоративного управління та внутрішнього контролю, надмірне втручання акціонерів у бізнес-процеси банку, відсутність актуалізованих стратегій розвитку державних банків, що породжує нездорову конкуренцію між ними. У 2014–2018 рр. кошти вкладників, малого бізнесу, частково бюджетних організацій і кредити рефінансування НБУ неплатоспроможних банків були забрані фактично власниками банків. Стимулювання НБУ попиту банків на ОВДП і депозитні сертифікати переорієнтувало наявний ресурсний потенціал банківської системи на фінансування державних боргів замість відновлення кредитування суб’єктів економіки. Капіталізація державних банків (понад 58 % банківського сектору) не дає відчутного ефекту для національної економіки, оскільки низька якість активів потребує додаткових витрат на формування резервів та виснажує прибуток.

З 2014 р. НБУ розпочав жорстке очищення ринку від сумнівних банківських установ, унаслідок якого за 4,5 року його залишило близько 100 фінансово слабких, непрозорих і схемних гравців. Концепція сучасного банківського нагляду ґрунтується на розумінні того, що банки завжди мають бути готові до настання кризи. В цьому контексті актуальним інструментом оцінки фінансової стійкості банківських установ визнано стрес-тестування, котре було запропоноване у відповідь на кризові явища та з 2010 р. увійшло в регуляторну практику багатьох країн. Застосування цього інструменту забезпечує розуміння банками власних ризиків діяльності та стимулювання адекватного їм ризик-менеджменту, “дисциплінування” всіх учасників процесу оцінки стійкості та однакового сприйняття загроз і перспектив розвитку світової банківської системи.

Розглянемо основні результати стрес-тестування, що проводилося НБУ у 2018 р. Як відомо, цей метод насамперед передбачає оцінювання стану активів банків за двома сценаріями: базовим і негативним. Умови сценаріїв, за якими проводиться тестування вітчизняних банків, наведено в табл. 1. Для базового сценарію використано публічні прогнози НБУ, для несприятливого зазначено такі дані: реальний ВВП – на одне стандартне відхилення від базового прогнозу; девальвація гривні відносно долара США – 23 % у 2018 р. та помірна надалі.

За результатами оцінки встановлено, що станом на 1 січня 2018 р. загалом 56 банківських установ із вибірки потребують капіталізації, три з яких на момент завершення тестування мали достатній рівень капіталу, ще дві підготували програми покриття його дефіциту, котрі можуть бути реалізовані до кінця 2018 р. Вимогу щодо невідкладної капіталізації на суму близько 6,1 млрд грн із зазначенням граничних термінів висунуто до восьми банків. Водночас, відповідно до умов негативного сценарію, значення показників змінюється істотно: до кінця 2020 р. потребу в капіталі на загальну суму 42,1 млрд грн мають 13 банків (рис. 1). Наприклад, станом на 1 вересня

Таблиця 1. Показники базового й несприятливого сценаріїв стрес-тестування у 2018–2020 рр., виконаного Національним банком України

Показник	2017	Базовий сценарій			Несприятливий сценарій		
		2018	2019	2020	2018	2019	2020
		За оцінками НБУ					
Реальний ВВП, %	2,5	3,4	2,9	2,9	-3,3	-3,8	1,0
Номінальний ВВП, %	25,1	15,7	11,3	9,0	18,8	12,7	11,6
Індекс споживчих цін (на кінець періоду), %	13,7	8,9	5,8	5,0	18,7	15,5	9,3
		За оцінками "Focus Economics"			За оцінками НБУ		
Зниження курсу гривні до долара США (р/р), %	3,8	5,4	2,7	1,5	23,1	11,1	5,6

Складено за: Руденко В. Нацбанк роздав банкам домашнє завдання. *Фінансовий клуб*. 2018. 5 жовт. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/natsbank-rozdav-bankam-domashnie-zavdannia.html>.

2018 р. один банк (АТ "Банк Кредит Дніпро") вже розпочав свою діяльність у рамках індивідуального Плану заходів щодо усунення порушень економічних нормативів до 01.01.2019 [10]. Очевидно, що загроза для вітчизняної банківської системи зберігається.

Як зауважують науковці та представники банківської індустрії, кризові явища в економічній системі можуть негативно позначитися не лише на прибутковості банків, а й безпосередньо на їхніх бізнес-процесах. Вони називають основною причиною виведення банків з ринку неспроможність нейтралізувати ризики в банківському секторі, а також відповідати за своїми зобов'язаннями, що обумовлено недостатністю їхньої ресурсної бази [2, с. 245]. Підтримуючи таку думку науковців, вважаємо, що банківські ризики не причина банківської нестабільності, а її наслідок.

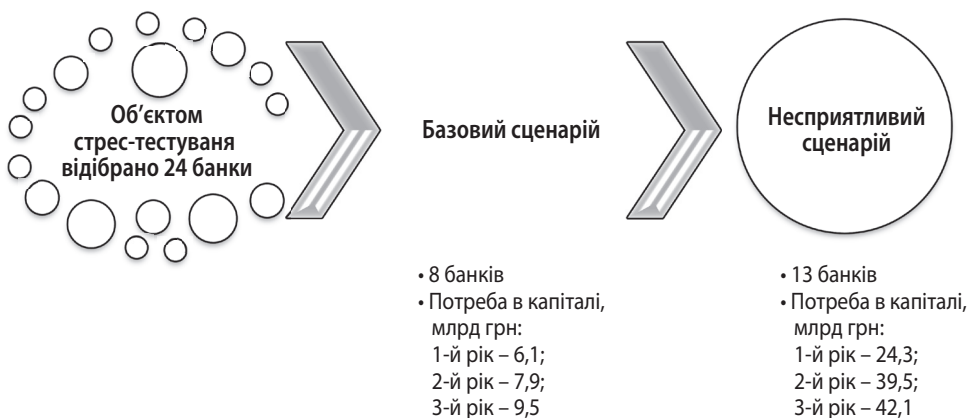

Рис. 1. Результати стрес-тестування, що проводилося Національним банком України у 2018 р.

Побудовано за: Руденко В. Нацбанк роздав банкам домашнє завдання. *Фінансовий клуб*. 2018. 5 жовт. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/natsbank-rozdav-bankam-domashnie-zavdannia.html>.

Таблиця 2. **Обсяг непрацюючих кредитів у кредитних портфелях банків станом на 30.06.2018**

Назва банку	Банківська група (за походженням капіталу банку)	Частка непрацюючих кредитів, %	Обсяг непрацюючих кредитів, тис. грн
АТ "БТА Банк"	Банк іноземних банківських груп	98,63	753 983
АТ "ВТБ Банк"	Банк іноземних банківських груп (РФ)	94,60	20 108 232
АТ "БМ Банк"	Банк іноземних банківських груп (РФ)	94,36	2 095 905
ПАТ "АКБ "Траст-капітал"	Банк із приватним капіталом	88,90	125 562
АТ КБ "Приватбанк"	Банк із державною часткою	86,69	235 555 104
АТ "Укрсоцбанк"	Банк іноземних банківських груп	84,54	36 516 685
ПАТ "Банк Фамільний"	Банк із приватним капіталом	80,89	55 850
ПАТ "Промінвестбанк"	Банк іноземних банківських груп (РФ)	76,65	35 445 306
АБ "Кліринговий Дім"	Банк із приватним капіталом	72,76	803 570
АТ "Кредит Європа Банк"	Банк іноземних банківських груп	68,50	611 500
АТ "Укрексімбанк"	Банк із державною часткою	64,92	83 072 616
АТ "Ощадбанк"	Банк із державною часткою	64,38	80 235 272
АТ "Банк Кредит Дніпро"	Банк із приватним капіталом	62,46	4 091 593
ПАТ "ВіЕс Банк"	Банк із приватним капіталом (РФ)	58,40	1 179 665
АТ "Сбербанк"	Банк іноземних банківських груп (РФ)	56,65	32 835 471

Складено за даними офіційного веб-сайту Міжнародного центру перспективних досліджень (<http://icps.com.ua/nadiynist-ta-pokaznyky-bankivskoyi-systemy-ukrayiny-drayver-rostu-chy-tyahar/>).

Нарощування кредитування – головна мета банківського бізнесу, досягти якої в українських реаліях нелегко через великі портфелі проблемних кредитів і ускладнені відносини між банками й позичальниками (табл. 2). Звідси об'єктивно постає низка завдань із підвищення ефективності кредитного портфеля, що забезпечить компроміс дохідності, ліквідності та прийнятності для банку кредитного ризику.

Дані табл. 2 дають підстави стверджувати, що навіть великий банк у процесі діяльності може зіткнутися з проблемою неякісних активів, котра виникає не тільки внаслідок кризової ситуації в країні, а й через недоліки управління. Як результат дій із боку регулятора 27 листопада 2018 р. ще один банк із часткою іноземного (російського) капіталу – АТ "ВТБ Банк" визнаний НБУ неплатоспроможним; трохи раніше, 6 листопада, відкликано ліцензію АТ "БМ Банк". Таким чином центральний банк проводить роботу з установами, котрі мають найвищий рівень проблемних кредитів [10].

НБУ розроблено стратегію, реалізація якої має поліпшити фінансовий стан економіки й, зокрема, її банківського сектору [11]. Основні її цілі зображено на рис. 2.

За результатами оцінок сучасних тенденцій фінансового ринку та стрес-тестування визначено основні напрями досягнення цих цілей (табл. 3).

Щоб реалізувати поставлені завдання, доцільно скористатись апробованими методами, розглянути досвід зарубіжних країн та проаналізувати

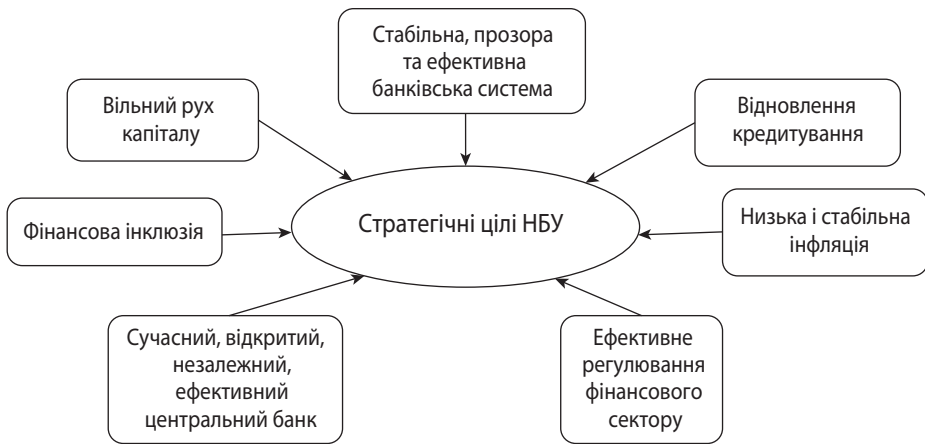

Рис. 2. Стратегічні цілі Національного банку України

Складено за: Стратегія Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192>.

Таблиця 3. Шляхи досягнення стратегічних цілей Національного банку України

Цілі	Напрями реалізації
Низька і стабільна інфляція	<p>Поглиблення трансмісійного механізму монетарної політики та встановлення облікової ставки на рівні, що дасть можливість привести очікувану інфляцію до цільових значень.</p> <p>Ефективна комунікація з економічними агентами для стабілізації інфляційних очікувань на низькому рівні.</p> <p>Накопичення міжнародних резервів як інструменту стабілізації за несприятливих умов.</p> <p>Дотримання режиму гнучкого обмінного курсу в поєднанні зі згладжуванням надмірних коливань на валютному ринку.</p> <p>Недопущення фіскального домінування (використання емісійних коштів для фінансування фіскального й квазіфіскального дефіцитів)</p>
Стабільна, прозора та ефективна банківська система	<p>Перехід до ризик-орієнтованого банківського нагляду:</p> <ul style="list-style-type: none"> – аналіз бізнес-моделей і стратегій банків; – щорічне стрес-тестування; – посилений контроль операцій банків із пов'язаними особами. <p>Гармонізація пруденційних вимог до банків із нормами законодавства ЄС та рекомендаціями Базельського комітету.</p> <p>Удосконалення макропруденційного нагляду.</p> <p>Підвищення якості розкриття фінансової й пруденційної звітності.</p> <p>Перехід на стандарти FINREP/COREP та єдиний цифровий стандарт звітності.</p> <p>Посилення вимог до інформаційної безпеки з метою забезпечення безперервної діяльності банківської системи та захисту від кібератак</p>
Відновлення кредитування	<p>Започаткування роботи Кредитного реєстру.</p> <p>Зниження обсягів проблемної заборгованості в банках:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розроблення та виконання банками програм скорочення проблемної заборгованості; – стимулювання розвитку ринку проблемних кредитів; – спрощення процедури стягнення застави за кредитами. <p>Посилення захисту прав споживачів, створення інституту фінансового омбудсмена для позасудового вирішення спорів.</p> <p>Посилення захисту прав кредиторів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – удосконалення процедури банкрутства; – розбудова інституту приватних виконавців

Цілі	Напрями реалізації
Ефективне регулювання фінансового сектору	Визначення цільової моделі функціонування регуляторів фінансового сектору (проект "SPLIT"). Унормування діяльності небанківських установ, у т. ч. надавачів інноваційних фінансових послуг. Розроблення та запровадження системи захисту споживачів небанківських фінансових послуг. Перебудова інфраструктури фондового ринку, зокрема централізація депозитарної функції та відкриття міжнародним депозитарієм рахунку в Депозитарії Національного банку
Вільний рух капіталу	Лібералізація валютних обмежень (залежно від макроекономічних передумов) стосовно: – операцій за поточним рахунком і рахунком прямих іноземних інвестицій; – портфельного інвестування та кредитних операцій юридичних осіб; – фінансових операцій фізичних осіб. Приєднання до стандартів електронного обміну даними й міжбанківських розрахунків, а також до єдиного стандарту автоматичного обміну фінансовою інформацією. Зміна законодавства про валютне регулювання шляхом розроблення та ухвалення нового закону про іноземну валюту. Розвиток інфраструктури фінансового ринку
Фінансова інклюзія	Розвиток платіжної інфраструктури шляхом переведення трансакцій у електронні канали: – розвиток електронних платежів, у т. ч. за комунальні послуги, електронних грошей (які випускає Національний банк), платежів із використанням пристроїв мобільного зв'язку; – поширення використання міжнародних і національних платіжних систем; – ознайомлення населення з перевагами та прогресивними видами безготівкових розрахунків. Запровадження віддаленої ідентифікації клієнтів для отримання ними фінансових послуг. Укладення договорів у безпаперовій формі, зокрема з використанням електронного цифрового підпису

Складено за: Стратегія Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192>.

найкращі управлінські практики. Однією із сучасних моделей реструктуризації банків є створення брідж-банків. Вона застосовується, якщо санаційні заходи з відновлення діяльності неплатоспроможного системно важливого банку не дали очікуваних результатів. Ю. М. Дьячкова та І. В. Швецов визначають брідж-банк як такий, що слугує для тимчасового утримання діючих активів і застрахованих депозитів проблемного банку, котрий перебуває в стадії ліквідації, до моменту їх перепродажу інвесторам [4, с. 56]. Однією з перших країн, де було запроваджено систему брідж-банків, є США. Завдяки створенню там у 1987 р. 10 брідж-банків вдалося компенсувати й врегулювати наслідки процедури банкрутства майже 200 неплатоспроможних банків. На переконання названих авторів, такий підхід сприятиме стійкості банківської системи до кризових явищ, забезпеченню фінансової стабільності, мінімізації витрат вкладників та інвесторів, а також підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних банків [4, с. 56].

У працях О. О. Павлюка висвітлено досвід розвитку банківського нагляду й регулювання в Польщі, котра перенесла кризу м'якше, незважаючи на чималу частку власності нерезидентів. На його думку, банківська система

цієї країни була менш концентрованою та водночас більш конкурентоспроможною саме завдяки власності іноземних партнерів і незначній частці кредитування в іноземній валюті. Натомість в Україні фінансова криза призвела до скорочення кредитування та зміни власників (замість західних прийшли російські) [8, с. 358]. У 2015 р. зафіксовано лише один випадок банкрутства польського банку. При цьому близько 62 % банківської системи країни (набагато більше, ніж в Україні) того року контролювалось іноземними інвесторами, включаючи бенефіціарних власників із 17 країн.

Одним із інституційних чинників стабільності банківської системи Польщі слід визнати функціонування консолідованого органу контролю Polish Financial Supervision Authority (PFSA). Цей орган створено у 2006 р. унаслідок злиття інституцій з регулювання ринку цінних паперів, страхової й пенсійної системи та банківського нагляду. Основними обов'язками PFSA є:

- нагляд за працездатністю банківського контролю, ринками капіталу, страховими й пенсійними схемами, а також за платіжними установами та кредитними спілками;

- нагляд шляхом оцінювання ризику;

- розроблення й періодичне оновлення методології нагляду;

- надання рекомендацій банкам щодо виконання додаткових вимог з ліквідності та власних коштів, а також щодо утримання процесу виплати дивідендів до відновлення ліквідності або досягнення інших норм ризику, які допускаються в діяльності банку;

- встановлення норм ліквідності та інших допустимих операційних ризиків, що є обов'язковими [8, с. 358, 359].

Важливим показником фінансової стійкості банків науковці вважають ліквідність. Як зазначають О. В. Метлушко і Т. Р. Даньшанін, для управління нею зарубіжна практика розробила підходи, що ґрунтуються на системі певних вимог до структури активів. Оптимальним для забезпечення стабільності, ліквідності й платоспроможності банку вважається “нормативний діапазон” окремих видів активів. У процесі управління ліквідністю на основі дотримання певного співвідношення активів і пасивів застосовується метод закріплення окремих статей пасивів за конкретними статтями активів. Наприклад, у США дефіцит визначається шляхом порівняння суми активів, пасивів за певний період із граничним рівнем по цій групі [6, с. 287].

Однією із світових тенденцій сьогодення є перехід системи нагляду від політики його посилення до політики підвищення прозорості й контролю управління ризиками. НБУ розроблено та впроваджено методику аналізу бізнес-моделей банків за методологією Supervisory Review and Evaluation Process (SREP). Сутність цієї методики полягає у виявленні загрози життєздатності банку та вжитті відповідних наглядових заходів залежно від ризиків діяльності. В Україні, в рамках реалізації завдань, окреслених Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року [12], розпочато поетапний перехід до ризико-орієнтованого банківського нагляду шляхом упровадження нових наглядових інструментів, сфокусованих на характерис-

тиці заходів ризик-менеджменту (*risk-based approach*). Процес оцінки за методологією SREP передбачає безперервність, здійснюється одночасно по всіх банках шляхом визначення ступеня ризиків і якості управління ними на підставі інформації, котра накопичується в підрозділах НБУ, аналізу наявних тенденцій у діяльності банків, зокрема за допомогою порівняння ключових показників із індикаторами подібних банків.

Концепція SREP уперше запропонована у 2004 р. та ґрунтується на положеннях Базельської конвенції, що розроблена Базельським комітетом з банківського нагляду (Pillar I) і оновлена у 2006 р. (Pillar II). Ця концепція будується великою мірою на професійному судженні з урахуванням чітко визначених правил і процедур. Наразі SREP запроваджено в 19 країнах еврозони. Керівники найбільших банків ЄС, котрі підконтрольні безпосередньо ЄЦБ, тепер розуміють, чого очікувати: процес стає дедалі прозорішим, банки відчують переваги від гармонізації вимог [13].

Для визначення бізнес-моделі використовуються такі показники: кредити, надані суб'єктам господарювання; кредити, надані фізичним особам; кошти, розміщені в інших банках; кошти суб'єктів господарювання; кошти фізичних осіб; кошти інших банків і міжнародних організацій. Методологія базується на результатах оцінки чотирьох елементів, деталізація яких наведена на рис. 3. Бізнес-модель банку характеризується критеріями життєздатності бізнесу та стійкості банку до негативних впливів.

Для аналізу фактичних і прогнозних даних банків використовується прогнозна інформація за такими розділами: 1) баланс та звіт про прибутки і збитки; 2) складові кредитного ризику за активними операціями; 3) вартість процентних активів та процентних зобов'язань; 4) структура регулятивного капіталу; 5) обсяги операцій із пов'язаними особами; 6) операційні характеристики банку. Кожний банк потрібно оцінювати виходячи з типу його бізнес-моделі, найпоширеніші з яких зображені на рис. 4.

За результатами оцінки бізнес-моделі на основі методології SREP регулятор повинен вжити таких заходів: посилити наглядове реагування на ранніх стадіях ідентифікації ризиків банку; провести порівняння їхньої діяльності й моніторинг тенденцій серед банків однієї групи та системи загалом; проаналізувати отриману інформацію, щоб спланувати розвиток банку, а за умов консолідації даних по всіх банках – системи в цілому.

Аналізуючи ступінь ризиків, що впливають на розвиток фінансового сектору країни, науковці також зазначають, що до п'ятірки найбільших із них увійшли: корупція, неефективна діяльність правоохоронних органів і судової системи; недостатньо тісна співпраця з міжнародними фінансовими організаціями; нестабільна політична й соціальна ситуація в країні; незадовільний стан захисту прав кредиторів та інвесторів; шахрайство й кібернетичні загрози [14]. За висновками міжнародних рейтингових агентств, окрім цих ризиків, банки в Україні стикаються з низкою проблем, котрі можуть призвести до погіршення фінансових показників. В. М. Дереза та Ю. А. Шавло називають такі з них: зменшення потоку коштів із приватного сектору у зв'язку зі

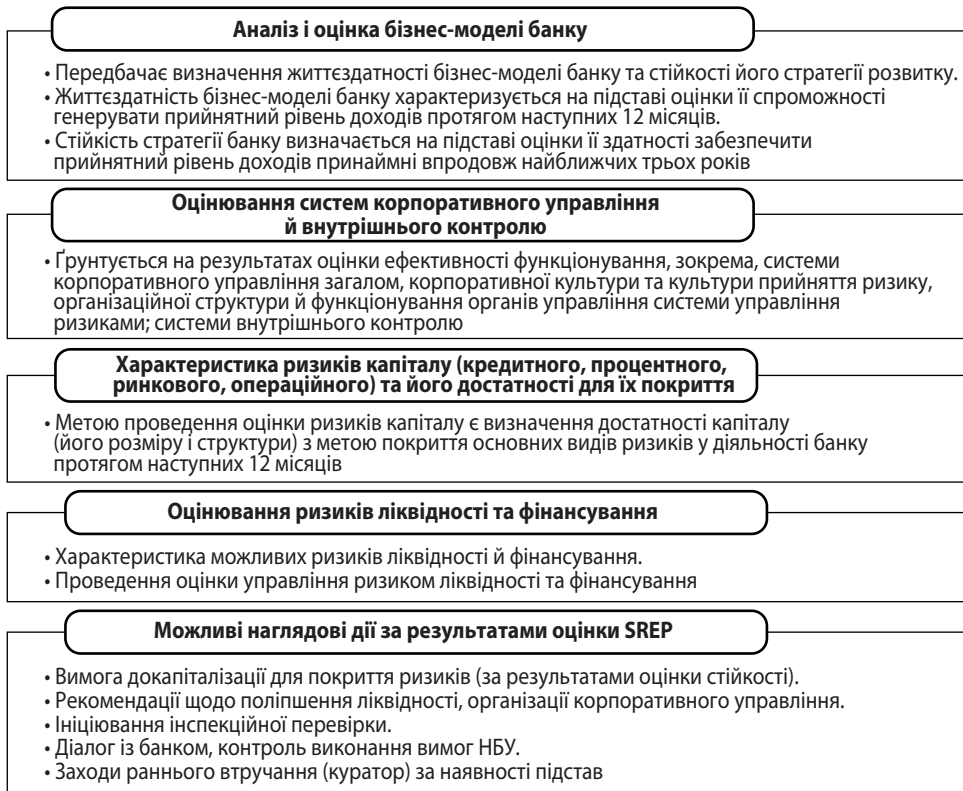

Рис. 3. Елементи оцінки бізнес-моделі банку

Складено за: Supervisory Review and Evaluation Process (SREP) and Pillar 2 / European Banking Authority. URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-review-and-evaluation-srep-and-pillar-2>; Про особливості здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України у 2018 році : постанова Правління Національного банку України від 14.08.2018 № 94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0094500-18>.

світовою фінансовою кризою ліквідності й кредитною кризою; втрата довіри з боку вкладників; істотне падіння курсу національної валюти; погіршення макроекономічної ситуації в державі; висока концентрація капіталу в найбільших банках; територіальна нерівномірність банків; низька капіталізація комерційних банків; розрив між дисконтною ставкою НБУ та ставками кредитування комерційних банків; неповноцінне кредитування реального сектору економіки; зниження надійності й безпеки кредитів [3, с. 308; 15].

За всіх цих обставин економічного плану особливого значення набувають ризики репутаційного характеру, котрі безпосередньо чи опосередковано впливають на стан довіри вкладників до банків. За словами О. О. Бернацької, АТ КБ “Приватбанк” – яскравий приклад того, як клієнт обирає зручність і швидкість, часом опускаючи фактор фінансової стійкості банку, причиною чого є низький рівень фінансової грамотності населення. Одним із ключових факторів відновлення довіри до банку виступає доступність банківських продуктів та послуг [16, с. 268].

Універсальна	Роздрібна	Корпоративна	Корпоративна з роздрібним фінансуванням	Обмежене кредитне посередництво
Істотні частки в активах і зобов'язаннях належать операціям із юридичними, фізичними особами, іншими банками та небанківськими фінансовими установами	Основну частку в активах і зобов'язаннях становлять операції з фізичними особами	В активах переважають кредити, надані юридичним особам, у зобов'язаннях – кошти, залучені від юридичних осіб	Більшу частку в активах становлять кредити, надані юридичним особам, у зобов'язаннях превалюють кошти, залучені від населення	Частка наданих кредитів юридичним і фізичним особам є незначною (меншою від 30 %), або основну частку кредитів надано обмеженому колу осіб, або активні операції проведено за власні кошти

Рис. 4. Базові бізнес-моделі банків

Побудовано за: Supervisory Review and Evaluation Process (SREP) and Pillar 2 / European Banking Authority. URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-review-and-evaluation-srep-and-pillar-2>.

Підсумовуючи дослідження вітчизняної банківської практики щодо забезпечення фінансової стійкості, слід визнати наявність низки позитивних змін, які вже є очевидними й відчутними в професійному середовищі та суспільстві загалом. Це:

- новації у сфері банківського нагляду (уніфікація і спрощення звітності, координація й перерозподіл функцій регуляторів, спрощення механізму злиття банків, акцент на операціях із пов'язаними особами);
- створення стратегії державних банків;
- розроблення та впровадження підходів для роботи з непрацюючими кредитами із метою зниження тиску на баланси державних банків, максимізації їхньої залишкової вартості;
- введення в дію кредитного реєстру НБУ та вжиття заходів щодо відновлення кредитування;
- інновації й розвиток сучасних технологій (електронний документообіг, створення Центру обробки даних, гармонізація технологічних стандартів НПС “Простір”, проекти “Open Data”, “Bank ID”, заходи оверсайту платіжних систем, поширення технологій Cashless, перехід на стандарти ISO20022 / удосконалення СЕП, інтеграція ринку Fintech);
- внутрішні трансформації НБУ (розвиток проектного та впровадження процесного управління, реінжиніринг і оптимізація процесів, ребрендинг, виведення неключових функцій);
- лібералізація валютного регулювання, консолідація та розбудова інфраструктури ринків капіталу.

На підставі викладеного доходимо таких висновків. НБУ працює над розв'язанням проблем, що накопичилися в банківській системі за минулі роки. Реформа в банківському секторі відбувається в напрямі забезпечення прозорості банківської системи й нагляду за нею, посилення вимог до капіталу, ліквідності, корпоративного управління та ризик-менеджменту. Поступово відновлюється кредитування, вживаються заходи зі зменшення проблемних активів, більшість банків стають операційно прибутковими, кредитний ризик резервованій. НБУ проводить жорстку регуляторну політику щодо стабілізації й контролю ризиків у банківському секторі. Концепція сучасного банківського нагляду ґрунтується на розумінні того, що банки завжди мають бути готовими до настання кризи. В цьому контексті актуальним є ризик-орієнтований підхід, який покладено в основу стрес-тестування.

Оскільки єдиної, уніфікованої системи стрес-тестування банківських установ не існує, а макроекономічні моделі центральних банків країн Європи і світу, що використовуються для генерування шоківих сценаріїв, часто не спроможні передбачити негативний вплив глобалізації, Україні варто орієнтуватися на найкращі зарубіжні практики, використовувати апробовані методи стрес-тестування, які містять несуперечливі сценарії, прогнозні оцінки ризику та моделювання фінансового стану за кризовим сценарієм. Водночас інтеграційні процеси, діджиталізація економіки, конвергенції банківського й небанківського секторів, модифікація ризиків та поява нових, ще маловідомих, загроз потребують оперативного й адекватного реагування, актуалізуючи питання оновлення всього інструментарію, котрий застосовується для забезпечення фінансової стійкості банківських установ.

До заходів, що сприятимуть фінансовій стійкості, вважаємо за доцільне віднести також: розвиток стабільної законодавчої бази та проведення виваженої грошово-кредитної політики НБУ, вдосконалення системи ризик-менеджменту, розширення повноважень банківського нагляду через механізми негайного наглядового реагування (*prompt corrective actions*); забезпечення цивілізованого вирішення питання з проблемними активами; запровадження механізму bail-in для відновлення платоспроможності проблемних банків і підвищення капіталізації; повноцінне введення нового показника ліквідності LCR – коефіцієнта покриття ліквідності банків та підтримання її рівня, використання в оцінках взаємопов'язаних ключових індикаторів (KPI), системи збалансованих показників ефективності (BSC), яка враховує причинно-наслідкові зв'язки, фактори досягнення результатів, взаємозв'язки із фінансовими показниками. Методологія SREP, нещодавно інтегрована в систему банківського нагляду, забезпечить перехід до ризик-орієнтованої моделі контролю на рівні найкращих світових аналогів.

Список використаних джерел

1. Болгар Т. М., Коваленко В. В., Сергєєва О. С. Фінансова безпека банківської системи України – проблеми виміру та забезпечення. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Т. 3, № 26. С. 38–45.

2. Височанська Н. В., Гринчишин Я. М. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківського сектору України. *Молодий вчений*. 2018. № 9. С. 244–249.
3. Дереза В. М., Шавло Ю. А. Сучасний стан та проблеми конкурентоспроможності банків України. *Прийзовський економічний вісник*. 2017. № 5. С. 306–309.
4. Дьячкова Ю. М., Швецов І. В. Удосконалення методів стабілізації банківської системи України в умовах ризикової економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1. С. 53–58.
5. Карчева Г. Т. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. *Фінансовий простір*. 2018. № 1. С. 32–39.
6. Метлушко О. В., Даньшанін Т. Р. Управління ліквідністю та платоспроможністю комерційного банку в умовах фінансової кризи. *Прийзовський економічний вісник*. 2017. № 5. С. 285–289.
7. Міщенко С. В., Міщенко В. І. Поєднання функцій стратегічного розвитку та антикризового управління в діяльності центральних банків. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 2. С. 266–272.
8. Павлюк О. О. Розвиток систем банківського нагляду в країнах Східної Європи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : економіка*. 2018. № 1. С. 356–362.
9. Примостка Л. О. Вплив економічних циклів на банківську діяльність. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер. : економіка*. 2017. Вип. 4. С. 175–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2017_4_35.
10. Руденко В. Нацбанк роздав банкам домашнє завдання. *Фінансовий клуб*. 2018. 5 жовт. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/natsbank-rozdav-bankam-domashnie-zavdania.html>.
11. Стратегія Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192>.
12. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року : затв. постановою Правління Національного банку України від 18.06.2015 № 391. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
13. Supervisory Review and Evaluation Process (SREP) and Pillar 2 / European Banking Authority. URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-review-and-evaluation-srep-and-pillar-2>.
14. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;sessionId=837E434414B7CBE8CCE2F0A5AC4C7B54?art_id=82217447&cat_id=55838.
15. Офіційний веб-сайт Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД). URL: <http://icps.com.ua/nadiynist-ta-pokaznyky-bankivskoyi-systemy-ukrayiny-drayver-rostu-chy-tyahar/>.
16. Бернацька О. О. Формування довіри вкладників до комерційних банків в сучасних умовах. *Прийзовський економічний вісник*. 2017. № 5. С. 265–270.

References

1. Bolhar, T. M., Kovalenko, V. V., & Serhieieva, O. S. (2018). Financial security of the banking system of Ukraine – problems of measurement and provision. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, Vol. 3, No. 26, 38–45 [in Ukrainian].
2. Vysochanska, N. V., Hrynchshyn, Ya. M. (2018). Crisis management in providing financial stability of the banking sector of Ukraine. *Young Scientist*, 9, 244–249 [in Ukrainian].
3. Dereza, V. M., Shavlo, Yu. A. (2017). Current state and problems of competitiveness of banks of Ukraine. *Pryazovskiy economic bulletin*, 5, 306–309 [in Ukrainian].
4. Diachkova, Yu. M., Shvetsov, I. V. (2018). Improvement of stabilization methods of Ukraine banking system in the conditions of risk economy. *Economic Herald of the Donbass*, 1, 53–58 [in Ukrainian].

5. Karcheva, H. T. (2018). Problems and prospects of banking system development of Ukraine. *Financial space*, 1, 32–39 [in Ukrainian].
6. Metlushko, O. V., Danshanin, T. R. (2017). The management of liquidity and solvency of a commercial bank in the conditions of the financial crisis. *Pryazovskyi economic bulletin*, 5, 285–289 [in Ukrainian].
7. Mishchenko, S. V., Mishchenko, V. I. (2016). Combining the functions of strategic development and crisis management in central banking. *Actual problems of economics*, 2, 266–272 [in Ukrainian].
8. Pavliuk, O. O. (2018). Development of banking supervision systems in Eastern Europe. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Economics"*, 1, 356–362 [in Ukrainian].
9. Prymostka, L. O. (2017). The impact economic cycles on banking. *National university "Ostroh Academy" scientific papers. Economics*, 4, 175–180. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2017_4_35 [in Ukrainian].
10. Rudenko, V. (2018, October 5). National Bank gave banks homework. *Financial Club*. Retrieved from <https://finclub.net/ua/analytics/natsbank-rozdav-bankam-domashnie-zavdannia.html> [in Ukrainian].
11. National Bank of Ukraine. (n. d.). *Strategy of the National Bank of Ukraine*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192> [in Ukrainian].
12. National Bank of Ukraine. (2015). *Comprehensive program of development of the financial sector of Ukraine till 2020* (Decree No. 391, June 18). Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297> [in Ukrainian].
13. European Banking Authority. (n. d.). *Supervisory Review and Evaluation Process (SREP) and Pillar 2*. Retrieved from <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-review-and-evaluation-srep-and-pillar-2>.
14. National Bank of Ukraine. (n. d.). Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=837E434414B7CBE8CCE2F0A5AC4C7B54?art_id=82217447&cat_id=55838 [in Ukrainian].
15. International Center for Policy Studies. (n. d.). Retrieved from <http://icps.com.ua/nadiynist-ta-pokaznyky-bankivskoyi-systemy-ukrayiny-drayver-rostu-chy-tyahar/> [in Ukrainian].
16. Bernatska, O. O. (2017). Formation of the confidence of depositors in commercial banks in modern conditions. *Pryazovskyi economic bulletin*, 5, 265–270 [in Ukrainian].